Nederlandse vakbonden in de bres voor slachtoffers Chroom-VI

Pien Heuts
Journalist

Nederland kende de afgelopen jaren verschillende schandalen waarbij werknemers blootgesteld bleken te zijn aan het kankerverwekkende Chroom-VI. Bij het opknappen van defensie- en spoormaterieel liepen honderden slachtoffers gezondheidsschade op. Vakbonden namen geen genoegen met halve maatregelen en eisten een onafhankelijk onderzoek en schaderegelingen.

Meer dan 800 werklozen zijn blootgesteld aan chroom-VIdoor de renovatie van oude treinen.
Foto : ©Belga

Het zoveelste schandaal bij Defensie, dacht de Nederlandse voorzitter van militaire vakbond AFMP, Anne-Marie Snels. Het is 2014. Zojuist is via de pers naar buiten gekomen dat werknemers van Defensie tijdens werkzaamheden in NAVO[1] -onderhoudswerkplaatsen aan het kankerverwekkende Chroom-VI waren blootgesteld.

1 De Noord-Atlantische Verdragsorganisatie (NAVO) is een intergouvernementele militaire alliantie tussen 30 Noord-Amerikaanse en Europese landen.

etui.

En een flink aantal ziek was geworden of zelfs overleden. Bij het schuren, slijpen en lassen aan Amerikaans materieel kwam Chroom-VI vrij, een giftig metaal dat vanwege zijn roestwerende eigenschappen decennialang werd gebruikt in de verf- en staalindustrie.

“We hebben bij de minister meteen een onafhankelijke paritaire onderzoekscommissie, een onafhankelijk medisch onderzoek voor gedupeerden en een schaderegeling voor zieke werknemers geëist”, vertelt Snels. “De onderste steen moest boven komen.” Onder druk van de publieke opinie én de Tweede Kamercommissie[2] Defensie stemde de minister in mét de aantekening dat Defensie alle aansprakelijkheid afwees.” Binnen een paar maanden stond een zogeheten coulanceregeling[3] in de steigers. Een voorlopige voorschotregeling, variërend van 3000 tot 15 000 euro, waar alle (oud)werknemers (ook uitzend- en flexkrachten) die minimaal een jaar in bepaalde functies hadden gewerkt én specifieke gezondheidsklachten hadden, een beroep op konden doen. Na de onderzoeksuitkomsten zou een definitieve uitkeringsregeling volgen.

De POMS (Prepositioned Organizational Materiel Storage) site in Eygelshoven (Zuid-Limburg).
Foto : ©Belga

Weinig expertise in Europa

Ruim drie jaar duurde het onderzoek. De paritaire commissie werkte daarbij nauw samen met het Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu (RIVM) en een aantal deskundigen. Vakbondsvoorzitter Snels, ook commissielid: “Het is een zorgvuldig onderzoek geweest. Mensen die al lang uit dienst waren, moesten worden opgespoord. We hebben tijdens bijeenkomsten vragen van medewerkers opgehaald en op basis daarvan allerlei deelonderzoeken uitgezet. De causaliteit tussen bepaalde ziekten en blootstelling moest vaststaan. Er was weinig expertise op dit terrein. Niet in Nederland, niet in Europa. Dat maakt dit onderzoek heel waardevol.”

---

2 De Tweede Kamer, literally (Second Chamber) is the lower house of the bicameral parliament of the Netherlands.

3 Een regeling om toch een deel van een opgelopen schade te vergoeden zonder dat daar in formele zijn een schuld of verplichting toe bestaat.

In juni 2018 presenteerde de onderzoekscommissie een lijst met ziekten waarvan bewezen is dat ze door Chroom-VI kunnen zijn veroorzaakt: longkanker, neuskanker, contacteczeem, allergische astma en rhinitis, longziekten zoals Chronic obstructive pulmonary disease (COPD) - later is daar nog strottenhoofdkanker aan toegevoegd. De commissie adviseerde een schaderegeling voor (oud-)medewerkers of hun nabestaanden variërend van 5000 tot 40 000 euros (bij meerdere ziektes is de uitkering hoger), nazorg voor alle betrokkenen, preventiemaatregelen voor veiliger werken en twee vervolgonderzoeken, waaronder een defensie-breed onderzoek naar blootstelling aan Chroom-VI, dat in december 2020 moet zijn afgerond. Inmiddels was duidelijk dat zo'n 2400 werknemers in de periode 1984-2006 mogelijk waren blootgesteld aan Chroom-VI.

Snels is tevreden dat de onafhankelijk onderzoekscommissie het gesloten bolwerk dat Defensie is, heeft gekraakt. "Het is niet gelukt dit grootschalige schandaal onder de pet te houden. Het is afschuwelijk en schokkend dat werknemers zijn blootgesteld aan een kankerverwekkende stof. Defensie was op de hoogte van de gevaren. Financiële compensatie kan gezondheidsschade nooit goed maken. En er zijn mensen die buiten de definitieve regeling vallen (zie kader Henk Coort). Dat is heel zuur. Veel mensen zijn een aansprakelijkheidsprocedure gestart."

Snelle financiële tegemoetkoming

Tijdens het grootschalige onderzoek naar Chroom-VI-blootstelling bij Defensie, diende het volgende schandaal zich alweer aan. In de Zuid-Nederlandse gemeente Tilburg bleek in 2016 dat tussen 2004 en 2011 ruim achthonderd werkloze uitkeringsgerechtigden tijdens een reïntegratieproject waren blootgesteld aan Chroom-VI. Ze werden, op straffe van verlies van hun uitkering, tewerkgesteld in een loods waar ze oude treinstellen van de Nederlandse Spoorwegen en het Spoorwegmuseum moesten opknappen (zie kader Patrick Hebbelinck over het schandaal bij de Belgische NMBS). Zonder beschermingsmiddelen. En onder een intimiderend en streng regiem. "Ook toen is meteen een onafhankelijke onderzoekscommissie in het leven geroepen", vertelt Marian Schaapman, destijds in haar hoedanigheid als directeur Bureau Beroepsziekten FNV lid van die commissie en sinds 2017 hoofd gezondheid, veiligheid en arbeidsomstandigheden bij ETUI. "Op basis van mijn ervaringen bij Bureau Beroepsziekten wist ik wat belangrijk was: onafhankelijk medisch onderzoek, vrije toegang tot gezondheidszorg en uiteindelijk de onderste steen boven krijgen en financiële compensatie van leed en ziekte. Het was schandalig hoe kwetsbare mensen - veelal vluchtelingen, laagopgeleiden - door de gemeente Tilburg en de Nederlandse Spoorwegen (NS) gedwongen waren blootgesteld aan de allerslechtste arbeidsomstandigheden. Terwijl opdrachtgever NS bekend was met de gevaren." (zie kader Natascha van de Put).

Alle oud-medewerkers kregen vrij snel in het onderzoekstraject toegang tot medische onderzoek en een tegemoetkoming in zorgverzekeringskosten. In 2019 stelde het onafhankelijk onderzoek vast dat de gemeente Tilburg haar zorgplicht had geschonden en dat NS van de risico's op de hoogte was. Geadviseerd werd alle oud-medewerkers een uitkering van 7000 euros te geven - of ze nu ziek waren of niet. Dit ter compensatie van de angst waarin zij al die tijd tot de afronding van het onderzoek hadden moeten verkeren.

Ook stelde de commissie dat er een financiële regeling (tussen de 5000 en 40 000 euros) moest komen voor degenen die één van ziekten had opgelopen die wetenschappelijk aantoonbaar aan Chroom-VI zijn te linken (RIVM-lijst tijdens hun werk in de loods.

Stof tot nadenken

Nederland lijkt als het om blootstelling aan gevaarlijke stoffen gaat van incident naar incident te hobbelen. Mede daarom hebben de meest recente schandalen ertoe geleid na te denken over een algemene tegemoetkoming, waarbij werknemers die aantoonbaar zijn blootgesteld aan gevaarlijke stoffen, een schadevergoeding van de overheid krijgen. Een dergelijke tegemoetkomingsregeling (eenmalig 21 000 euros) is er al voor asbestslachtoffers en werknemers die ziek zijn geworden van organische oplosmiddelen (OPS). Een advies, getiteld 'Stof tot nadenken' is aangeboden aan de Tweede Kamer. "Slachtoffers hebben het in Nederland zwaar om aannemelijk te maken dat ze ziek zijn geworden van hun werk", weet Marian Schaapman. Als directeur Bureau Beroepsziekten van vakbond FNV, dat vakbondsleden gratis juridisch bijstaat, voerde ze talloze juridische procedures. "Een generieke tegemoetkoming bespaart veel mensen die lijdensweg. Terwijl de weg naar het aansprakelijkheidsrecht open blijft staan. Die procedures leveren weer jurisprudentie op, die hard nodig is om enerzijds de positie van werknemers te verbeteren en anderzijds om werkgevers bewust te maken van de gevaren waaraan zij hun personeel blootstellen."

Kwetsbare mensen, veelal vluchtelingen, werden gedwongen blootgesteld aan de allerslechtste arbeidsomstandigheden.

Registreren en handhaven

De Chroom-VI-schandalen hebben er in Nederland toe bijgedragen dat de grenswaarde in 2017 op 1 microgr/m3 is bepaald. Vergeleken met de Europese norm van 10 microgram/m3 en in 2025 5 micrgr/m3 is, is dat streng. In Europa worden dagelijks een kleine miljoen werknemers blootgesteld aan Chroom-VI. "Dwing werkgevers hun gevaarlijke stoffen te registreren én handhaaf op overschrijding van grenswaarden", zegt Wim van Veelen, beleidsmedewerker kwaliteit van de arbeid bij vakbond FNV en betrokken bij de Chroom-VI-commissies. Hoewel in Nederland al tientallen jaren wettelijk is vastgelegd dat werkgevers verplicht zijn kankerverwekkende stoffen te registreren en te inventariseren welke functies in de gevarenzone kunnen zitten, doet slechts 7 % dat. Van Veelen: "Werkgevers weten dat de Arbeidsinspectie, na talloze bezuinigingsrondes, nauwelijks controleert. Ze lachen om die strenge grenswaarden. Handhaaf de verplichting tot registratie, op straffe van een fikse boete en laat bedrijven digitaal de Risico-Inventarisatie en -Evaluatie aanleveren bij de Arbeidsnspectie. Alleen met een database met sectorspecifieke informatie heeft de inspectie zicht op de werkelijke praktijk en kan efficiënt gecontroleerd worden. Zo'n digitaal instrument zou voor heel Europa moeten gelden. Dan kun je met één druk op de knop zien dat Jantje in een bepaalde periode aan een vliegtuig of tank heeft geschuurd en mogelijk is blootgesteld aan kankerverwekkende stoffen."

In Europa worden dagelijks een miljoen werknemers blootgesteld aan Chroom-VI.

Henk Coort
(62, Nederland)
Voorheen Senior Mechanic Defensie POMS-site Brunssum
“Overal zat stof, ook tussen de boterham met kaas en in het koffiekopje”

Henk Coort kwam in 1976 als technisch specialist in dienst van Defensie. Van 1984 tot 2006 werkte hij als tankmonteur op de POMS-sites in Brunssum en Eygelshoven (Zuid-Limburg), een opslag- en reparatieplaats van de NAVO voor Amerikaanse tanks en andere militaire voertuigen. “Het was prachtig en spannend werk; mijn lust en mijn leven. Al het Amerikaanse materieel uit de Golfoorlogen (1980-2003) en vredesmissies kwam vol woestijnzand en helemaal aan gort terug. Aan ons de taak om ze weer op te lappen.”

Met de wijsheid van nu weet hij dat de werknemers in de werkplaats werden blootgesteld aan allerlei gevaarlijke kankerverwekkende stoffen, zoals Chroom-VI, verarmd uranium, benzeen en PX-10. “Die tanks zaten onder het verarmd uranium van de projectielen waarmee werd geschoten. Ook waren ze actief in gebieden waar gifgas werd gebruikt. En als klap op de vuurpijl zijn we dus ook jarenlang blootgesteld aan Chroom-VI, dat vrijkwam uit verf. Wisten wij veel. Defensie wel, bleek achteraf. Al sinds 1973 was het gevaar van chroomhoudende verf bekend. We stonden de hele dag, zonder enige bescherming, te slijpen, te schuren, te boren en te lassen. Het grit bliezen we gewoon weg met een blaaspistool. Overal zat stof. Ook tussen de boterham met kaas en in het koffiekopje.”

In 2004 ging het NAVO-depot in Brunssum dicht en ging Coort een paar kilometer verderop bij de POMS-site in Eygelshoven aan het werk. “Toen kreeg ik de eerste klachten: gewrichtsproblemen, haaruitval en afbrokkelende nagels. Meer collega’s hadden daar last van. In 2010 kreeg ik mijn eten niet meer weg. Slokdarmkanker. Na een ingrijpende operatie waarbij slokdarm en deel van de maag werden verwijderd, ging het mis. Ik ben van november 2010 tot februari 2011 in kunstmatige coma gehouden. Het is een wonder dat ik er nog ben.”

Na zijn genezing hoorde hij van steeds meer oud-collega’s over ziekten en kwalen zoals kanker, longziekten, nieraandoeningen en huidziekten. Toen hij ook via via aan geheime meetresultaten kwam, die gigantische Chroom-VI overschrijdingen toonden, ging het

balletje rollen. “Defensie scheepte me af. Daarom heb ik met vijf oud-collega’s gedupeerden een Stichting gedupeerden gevaarlijke stoffen NL-POMS opgericht en een advocaat in de arm genomen om Defensie aansprakelijk te stellen. Afgelopen voorjaar ben ik met drie collega’s in hoger beroep in het gelijk gesteld; Defensie gaat in cassatie. Slokdarmkanker staat niet op de lijst van het Nederlandse Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu (RIVM) als ziekte veroorzaakt door Chroom-VI. Ik heb weliswaar een vergoeding vanuit de coulanceregeling gekregen, maar die valt in het niet bij de gezondheidsschade die ik heb opgelopen.”

Natascha van de Put (44, Nederland)
Reïntegratietraject tROM Tilburg januari 2006-september 2006
“Ik rust niet voordat er gerechtigheid is”

Toen Natascha van de Put in 2016 een brief kreeg van gemeente Tilburg viel er veel op zijn plaats. Ze werd met vele anderen uitgenodigd voor een informatiebijeenkomst over het kankerverwekkende Chroom-VI. In 2006 was Van de Put als bijstandsgerechtigde tewerkgesteld in een loods waar oude treinstellen werden gerestaureerd. Een klus die de Nederlandse Spoorwegen (NS) tussen 2004 en 2011 hadden uitbesteed aan zo’n achthonderd Tilburgse langdurig werklozen.

“Het was een grote loods waar de mannen aan treinen van het Spoorwegmuseum schuurden, slepen en straalden. De vrouwen deden schoonmaak- of keukenwerk. Ik moest op een kantoortje dossiers overtikken. We werkten en pauzeerden in één grote ruimte; overal was stof. Beschermingsmiddelen kregen we niet. Het regiem was keihard; het was pure dwangarbeid. Als je niet hard genoeg werkte, kritiek had of te laat kwam, volgde er een sanctie. Korten op je uitkering was heel normaal. De meest kwetsbare groep - vluchtelingen die de taal niet spraken, bijstandsgerechtigden en ex-gedetineerden - werd afschuwelijk behandeld. We werden gecommandeerd en uitgescholden.”

Na acht maanden in de loods gewerkt te hebben, viel Van de Put ziek uit. “Ik was helemaal doorgedraaid, sliep niet meer, had angstaanvallen en wanen. Later kreeg ik last van COPD, astma, een breuk in mijn middenrif, maag-en darmproblemen, reuma, artritis. Toen in 2016 duidelijk werd dat we waren blootgesteld aan Chroom-VI, asbest en zware metalen viel het kwartje. Het ergste is dat dat bij zowel NS als de gemeente Tilburg bekend was.”

Natascha van de Put liet het er niet bij zitten. Ze richtte in 2016 de Stichting Lotgenotengroep op en ging samen met zestig oud-collega’s de strijd aan. Ze schakelde de vakbond in, stuurde brieven naar de Tweede Kamer en nam een advocaat in de arm. “Mensen bewust aan kankerverwekkende stoffen blootstellen en er nog aan verdienen ook, is misdadig.”

Over het onafhankelijke onderzoek, waarin de gemeente Tilburg en NS in 2019 verantwoordelijk zijn gesteld voor de gezondheidsschade die mensen hebben opgelopen, is Van de Put niet tevreden. De coulanceregeling die alle oud-werknemers van tROM vrij snel 500 euro en na afloop van het onderzoek 7000 euro bood, vindt ze netjes. “Maar de procedure om voor aanvullende compensatie in aanmerking te komen, is ingewikkeld. Er is volgens de overheid (RIVM) maar een beperkt aantal ziekten gerelateerd aan Chroom-

VI. Terwijl iedere wetenschapper weet dat je vaak van een combinatie van gevaarlijke stoffen heel ziek wordt. Omdat er nu officieel maar zes ziekten aan Chroom-VI zijn gelinkt, vallen veel slachtoffers buiten de boot. Ik ook. Zelf ben ik nu een strafzaak tegen NS begonnen. Ik rust niet voordat er gerechtigheid is."

Patrick Hebbelinck (60, België)
Voorheen allround medewerker bij de Nationale Maatschappij der Belgische Spoorwegen (NMBS) 1975-2019
"Misschien krijg ik kanker, denk ik vaak."

Patrick Hebbelinck vindt het wrang dat vanwege het coronavirus mensen mondkapjes moeten dragen, terwijl hij jarenlang zonder enige bescherming is blootgesteld aan het kankerverwekkende Chroom-VI. En asbest. Tot nu toe heeft hij geen klachten. "Ik lig 's nachts vaak wakker. Misschien krijg ik kanker, denk ik dan. Chroom-VI is een sluipmoordenaar. Sommige collega's van de Belgische werkplaats Gentbrugge zijn ziek geworden of zelfs overleden, maar probeer maar te bewijzen dat dit door Chroom-VI komt. Ik ben nu na het maximale aantal dienstjaren met pensioen; daarvan wil ik genieten."

Als allround-medewerker voerde Hebbelinck schilder- en laswerkzaamheden uit aan rijtuigen. Met het schuren, slijpen, lassen en spuiten kwam Chroom-VI uit oude verflagen vrij. "Er kwam zoveel stof en damp vrij dat we elkaar op een of twee meter afstand niet eens meer zagen staan. Er was onvoldoende professionele afzuiging en we waren niet goed beschermd. We droegen alleen veiligheidsbrillen en handschoenen. We wilden niet klagen; je wilt je baan houden."

Iedereen had volgens Hebbelinck last van zijn neus, ademhaling en hoofdpijn. Omdat zoveel mensen klachten hadden werd eind 2015 het werk stilgelegd en is een externe inspectiedienst gaan testen. Vier van de vijf medewerkers hadden te veel Chroom-VI in het bloed. Gentbrugge moest dicht; de werkzaamheden werden verplaatst naar Mechelen waar wél cabines voor werkzaamheden met gevaarlijke stoffen waren.

"NMBS blijft stug volhouden dat men niet op de hoogte was van de blootstelling aan gevaarlijke stoffen. Terwijl de inspectie al in 2008 heeft gewaarschuwd. Toen was al bekend dat er extra voorzorgsmaatregelen nodig waren, zoals afgesloten units en cabines. Wij deden het achter een gordijntje. Ook werden geen risicoanalyses gedaan. Er was geen geld voor preventie. Wij hebben dat met de vakbond zó vaak vergeefs aangekaart. Het is moreel verwerpelijk om werknemers aan dit soort gevaren bloot te stellen."

In juni 2020 heeft de Gentse rechtbank NMBS veroordeeld tot een boete van 210 000 euros voor het tussen 2014 en 2016 blootstellen van ruim zestig werknemers aan het kankerverwekkende Chroom-VI. Terwijl het spoorbedrijf op de hoogte was van de gevaren werden onvoldoende beschermingsmaatregelen genomen, oordeelde de rechter. Hebbelinck: “Die boete gaat naar de staat. Wij staan met lege handen, omdat we volgens de Belgische wet onze werkgever niet aansprakelijk kunnen stellen. Die uitspraak is als een pleister op een houten been. De enige winst is dat de NMBS op de vingers is getikt en werknemers in de toekomst, hopelijk, beter worden beschermd.”